

1. Архив внешней политики Российской империи, ф. 135 Особый политический отдел (1863–1917 гг.), оп. 474, спр. 159, арк. 38.
2. Там само, ф. 135, оп. 474, спр. 159, арк. 51.
3. Там само, ф. 135, оп. 474, спр. 170, арк. 3.
4. Там само, ф. 135, оп. 474, спр. 170, арк. 5.
5. Там само, ф. 135, оп. 474, спр. 170, арк. 52.
6. Там само, ф. 135, оп. 474, спр. 170, арк. 17.
7. Бахтурина А. Ю. Политика Российской Империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны. Серия “Первая монография” / А. Ю. Бахтурина ; [под ред. Г. А. Бордюгова]. – М. : АЙРО-XX, 2000. – 264 с.
8. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини / [Кульчицький В., Бойко І., Настасяк І., Мікула О.]. – Львів : Тріада Плюс, 2002. – 82 с.
9. Отчет временного военного генерал-губернатора Галиции по управлению краем за время с 1-го сентября 1914 г. по 1 июля 1915 г. – К., 1916. – С. 18.
10. Российский государственный военно-исторический архив, ф. 2005 Военно-политическое и гражданское управление при верховном главнокомандующем. 1914–1918 гг., оп. 1, спр. 17, арк. 19–20.
11. Там само, ф. 2005, оп. 1, спр. 17, арк. 19.
12. Российский государственный исторический архив, ф. 1276 Совет министров. 1905–1917 гг., оп. 10, спр. 908, арк. 18.
13. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 19.
14. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 4.
15. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 1.
16. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 30.
17. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 21.
18. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 30.
19. Там само, ф. 1276, оп. 10, спр. 908, арк. 31.
20. Украинская жизнь. – 1914. – № 11–12. – С. 98–99.
21. Украинская жизнь. – 1915. – № 34. – С. 165–166.

В статье освещается проблема судеустройства и судопроизводства в Галиции в 1914–1915 гг., когда данная территория находилась под оккупацией Русской империи. Исследовано попытки реорганизации австрийской судебной системы на русский строй, охарактеризованы основные направления деятельности судопроизводства в Галиции в отмеченный период.

Ключевые слова: судебная система, австрийское законодательство, русские чиновники, суд, москвофилы, русская администрация.

In the article lights up the problem of the judicial mode and legal proceeding in Galychyna in 1914–1915 rr., when this territory was under occupation of the Russian empire. Investigational attempts of reorganization of the austrian judicial system on the Russian line-up, basic directions of activity of the legal proceeding in Galychyna in a noted period are described.

Keywords: judicial system, austrian legislation, Russian officials, court, moskvofili, Russian administration.

УДК 94(430): 338.45 “1950/1960”

ББК 63.3 (4 Нім)

Юрій Джус

ВІДНОВЛЕННЯ ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ФРН: 1950–1960-ті РОКИ ХХ ст.

У статті розглядається процес відновлення важкої промисловості Німеччини після Другої світової війни. Увага приділяється таким аспектам проблеми, як політичні чинники підйому виробництва, технологічна основа відновлення промисловості, зміни в структурі управління та функціонування підприємств.

Ключові слова: важка промисловість, патент, видобувна галузь, спільний ринок.

Проблема “економічного дива” у ФРН привертала увагу багатьох дослідників. Проте їхні праці здебільшого присвячуються не самому процесу змін у плані технологічного забезпечення, а передусім економічним і політичним проблемам. Великий масив літератури присвячено також персоналіям, які створювали передумови для інноваційного розвитку країни. Зокрема, ідеться про Конрада Аденауера та Людвіга Ерхарда.

Технічні нововведення, у загальних рисах, часто розглядаються в працях економістів [2; 5]. Основними джерелами для науковців у радянський період виступали статистичні дані (у т. ч. статистичні щорічники ФРН [10]), які попри значний обсяг інформації не дають конкретних знань про окремі галузі виробництва.

Сьогодні стали доступними додаткові дані, зокрема, щодо патентів, у тому числі списки патентів за тематикою (наприклад, патенти з обчислювальної техніки, які зібрані для ознайомлення на відповідних сайтах [9] чи у виданнях), а також історії окремих компаній (особливо автомобільних концернів). Саме такі джерела дозволяють відтворити картину технічного переоснащення німецької економіки. Також нині дещо змінилися підходи до вивчення періоду економічного піднесення у ФРН. У сучасній історіографії увага звертається не лише на економічні показники, а й на зміни в структурі виробництва й управління підприємствами (наприклад, праця А.Ю.Ватліна [1]). Українська історіографія в цьому плані представлена окремими статтями [6] чи узагальнюючими працями, які опираються, в основному, на напрацювання радянського періоду [3], а тому потребує доповнення новими дослідженнями. Таким чином, з метою поглиблення вивчення різних проблем історії “економічного дива” у Німеччині, завдання статті полягає у висвітленні такого аспекту економічного підйому, як розвиток важкої промисловості після закінчення Другої світової війни.

Після фінансової реформи 1948 року внутрішній ринок ФРН швидко почав відновлюватися, що пожвавило виробництво товарів широкого вжитку. Розвиток дрібних підприємств сприяв швидкому наповненню товарами, проте не міг забезпечити швидкого економічного піднесення. Потрібна була промисловість, орієнтована на експорт, яка могла забезпечити швидкий притік капіталу. До створення сильної експортної промисловості спонукала ситуація на зовнішніх ринках Європи, яка потребувала ресурсів для відбудови. Зокрема, це стосувалося чорної металургії [5, с.75].

Основою швидкого зростання фінансової спроможності Німеччини в 50-х роках стала важка промисловість, зокрема, видобувна галузь. Після війни головним завданням як для республіки, так і для інших країн Європи було відновлення інфраструктури. Це потребувало значних ресурсів, що створювало великий попит на сировину. Також слід відмітити, що важка промисловість Західної частини Німеччини менше постраждала від бомбових ударів (переважно були виведені з ладу електростанції, які забезпечували заводи), так і від політики на окупованих територіях з боку країн-переможців. Важливою умовою швидкого відновлення стала також приналежність деяких компаній до світових концернів, які змогли швидко відновити роботу своїх підприємств.

Басейни Руру та Саару давали велику частину прибутків, які були основним джерелом надходжень у держбюджет до середини 50-х років. Створення єдиного ринку на просторі Європи сприяло швидкому зростанню видобувної галузі. Після вирішення певних політичних проблем, зокрема у відносинах з Францією, Німеччина отримала контроль над Саарською областю, а разом із цим стала лідером на вугільному ринку Європи. Єдиним конкурентом залишалася Британія, яка з підписанням угоди про спільний ринок для вугілля й сталі (1951) не могла конкурувати з німецькими й французькими компаніями.

Із середини 50-х почали відновлюватися ті галузі, які були пов’язані з видобувною. Виробництво великих спеціальних механізмів було налагоджено в основному не на запозичені кошти, а на кошти самих компаній. Ці кошти зберігалися на закордонних рахунках великих компаній чи перебували на балансі закордонних філій, крім того, було повернуто велику кількість майна, раніше арештованого нейтральними країнами або членами антигітлерівської коаліції. Також з’явилися нові компанії, які працювали на забезпечення гірничовидобувних корпорацій. Наприклад, 1949 року було засновано компанію Лібхерр [8], яка виготовляла крани та спеціальну техніку для кар’єрів.

Загалом зростання виробництва було вражаюче швидким, “...за період з 1950 до 1955 рік промислове виробництво зросло на 77%, за період з 1955 до 1960 р. – на 40, а з

1960 до 1965 – на 32%” [4, с.20]. Певне сповільнення економічного зростання було пов’язане зі зменшенням попиту, а не з можливостями німецького виробництва. Навіть під час кризи 1966–1967 рр. економіка ФРН продовжувала зростати високими темпами.

Але швидке відновлення мало й свої негативні наслідки, зокрема, засилля іноземного капіталу. Основна частина коштів у перші повоєнні роки йшла, передусім, на потреби легкої промисловості й лише з початком 50-х відбулася переорієнтація на важку промисловість. Запізніле використання державних коштів призвело до значного залучення іноземного капіталу. Основна частина іноземного капіталу у ФРН укладалася в промисловість, головним чином переробку. На кінець шістдесятих років під контролем іноземного капіталу перебувало 84% номінального капіталу всієї нафтопереробної промисловості, 35% виготовлення пластмас й азбестно-каучукової промисловості, 31,4% електротехнічної, у виробництві сталевих конструкцій загальному машинобудуванню, автомобілебудуванню, гірничорудній промисловості – 25%, а в оптовій і роздрібній торгівлі – 23% [4, с.228].

Іншим негативним наслідком була монополізація виробництва. Наприклад, “добування бурого вугілля перебувало повністю в руках одного з провідних державно-монополістичних концернів ФРН – “Рейніше-Вестфалішеелектріцітесверке АГ” (РВЕ), найбільшого енергетичного підприємства ФРН, яке здійснює видобуток через свою дочірню компанію “Рейніше – Браунколенверке АГ” [5, с.63]. Загалом зміна управління над промисловістю була притаманна для всієї Німеччини, багато компаній перевели свої штаб-квартири за межі Німеччини, інші намагалися створити замкнений цикл виробництва.

Важка промисловість попри запровадження новітніх технологій на базі двигунів внутрішнього згорання втратила ряд перспективних розробок, які на той період вважалися неефективними, в основному через дешеві енергоносії (зокрема, нафту). Крім того, перетворення найбільших виробників сировини та спеціальної гірничо-видобувної техніки на монополії сприяло поступовому ослабленню конкуренції, а її відсутність не сприяла пошукам нових способів виробництва, в основному великі компанії вдосконалювали освоєну продукцію [2, с.11], застосовуючи перевірену в інших країнах техніку.

Особливістю відновлення важкої промисловості стали не лише технічні нововведення, які в 50-х роках мали певні обмеження, оскільки техніка, що надходила передусім із США, була частково застарілою, порівняно з новітніми зразками, але й важкі умови праці, вимоги щодо 40-годинного робочого дня, які були висунуті в перші повоєнні роки, були введені лише через двадцять років [1, с.205]. З метою забезпечення прав робітників на заводах законодавчо було змінено структуру управління. У 1952 році було прийнято закон “Про структуру підприємств,” згідно з яким до вирішення соціальних і кадрових питань залучалися виборні органи персоналу. Якщо кількість зайнятих на підприємстві складала понад 500 осіб, то представники трудового колективу отримували третину місць, а на окремих виробництвах з особливо важкими умовами праці до половини складу в спостережній раді підприємства [1, с.204].

Протягом короткого часу було відроджено не лише видобувну, але й енергетичну галузь, яка все більше була прив’язана до видобутку вугілля. Після Другої світової війни різко збільшилася кількість споживання електроенергії, яку вже не могли забезпечити гідроелектростанції, як наслідок, почалося масове будівництво теплоелектростанцій, а також окремих приватних енергоблоків, які працювали на великих заводах, використовуючи, окрім вугілля, газ і нафтопродукти (зокрема, мазут та дизельне паливо). Окремі великі машини (у т. ч. екскаватори) також працювали на дизельному паливі. Перевага нафти в енергобалансі в основному склалася в результаті зростання автомобільного парку країни, переходу морського та залізничного транспорту на рідке паливо, витіснення твердого палива з побутового ринку, а також швидкий розвиток нафтохімії [5, с.59], яка виросла в галузь виробництва сировини для хімічної промисловості (зокрема, для виготовлення пластмас і синтетичних матеріалів).

Перевага нафтопродуктів ставала все більш помітною з розвитком транспортної системи. Негативним наслідком поширення нафтопродуктів стала залежність німецької економіки від імпорту (у т. ч. з арабських країн). Ефективність машин, які працювали на нафтопродуктах, була значно вищою, ніж на вугіллі, що швидко привело до підвищення продуктивності праці.

Одним із чинників, який сприяв розвитку промисловості й, водночас, затримав падіння виробництва в машинобудуванні внаслідок нових замовлень, стала політична позиція США. Намагаючись отримати опору в Європі, США сприяли Німеччині в отриманні рівних прав серед країн-переможців. У травні 1955 року Західна Німеччина була прийнята повноправним членом НАТО, отримала суверенітет, а також був скасований окупаційний режим [6, с.26]. Як наслідок, ФРН почала розбудовувати власні військові сили, а отже, відновлювати військово-промисловий комплекс, який отримав великі державні замовлення.

Важливим напрямом у розвитку економіки стало будівництво, яке в основному розвивалося на цивільних засадах. Великого значення набули малі підприємства, які займалися обробкою приміщень і приватним дрібним будівництвом. Новаторством стало широке використання сталевих допоміжних конструкцій, які широко застосовувалися замість ведучих стін, що дозволяло створювати не лише нові архітектурні форми, а й пришвидшити та водночас здешевити процес будівництва. Почали застосовувати й збірні залізобетонні конструкції [7]. Крім того, використовувалися нові види кранів, у тому числі перший у світі колісний баштовий кран ТК 10 [11], який обертався та міг бути використаний на обмеженій ділянці. Але головне, що саме на будівельних роботах у перші роки після війни вдалося залучити велику кількість робочої сили. Це дозволило підвищити зайнятість і доходи населення, обмежити соціальні виступи, які намагалися використати соціалістичні сили.

Таким чином, важка промисловість Німеччини більшою мірою відновила свою структуру завдяки великим капіталовкладенням та підвищеному попиту на сировину. Основні технологічні зміни в галузі полягали в застосуванні двигунів на нових енергоносіях, які не лише підвищили продуктивність праці, але й вивільнили велику кількість робочої сили, що була замінена машинами. Відновлення власного машинобудування, наукові розробки та запозичені патенти створили базу для відновлення економічного становища ФРН у найкоротші терміни. Попри застосування новітніх технологій становище працівників було складнішим, ніж в інших країнах Європи, але вже з 1960-х років створення стабільної та міцної економіки дозволило уряду країни зосередитися на соціальних програмах, які повинні були забезпечити необхідний достойний рівень життя для всіх громадян Німеччини.

У статті лише побіжно розглядаються особливості промислового розвитку виробництва, що передбачає подальший, більш широкий аналіз з метою виокремити особливості промислового піднесення держави в умовах нових політичних відносин і розриву колишніх економічних зв'язків (зокрема, зі Східною Німеччиною). Ситуація, яка склалась у Західній Німеччині, була пов'язана не лише з розвитком нових технологій, але й складною політичною ситуацією періоду Холодної війни. Становлення промислового виробництва у ФРН і його зростання аж до рівня найбільшого в Європі за таких умов є цікавим предметом для всебічного вивчення як для дослідників з історії й економіки, так і для політиків, що робить тему актуальною та важливою для подальшого дослідження.

1. Ватлин А. Ю. Германия в XX веке / А. Ю. Ватлин. – М. : РОССПЕН, 2005. – 336 с.
2. Верникова Е. Д. Как внедряются нововведения в промышленно развитых странах / Е. Д. Верникова. – К. : УкрНИИТИ, 1991. – 32 с.
3. Свиначенко Н. О. Західнонімецьке “економічне диво”: погляд зі Сходу Європи (історіографія проблеми) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Н. О. Свиначенко. – Дніпропетровськ, 2011. – 202 с.
4. Федеративная Республика Германия / [отв. ред. В. Н. Шенаев и др.]. – М. : Мысль, 1983. – 431 с.
5. ФРГ: Экономически-географическая характеристика. – М. : Мысль, 1975. – 303 с.

6. Лакінік Д. М. Особливості американських підходів до ФРН / Д. М. Лакінік // Видання Київ. держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2005. – № 80/81. – С. 25–28.
7. Lewicki E. Montagebaumit Stahlbetonfertigteilen / E. Lewicki // Wissenschaftliche Zeitschrift der Technischen Hochschule Dresden. – 1951. – № 1 (52) Heft 2. – S. 155–168.
8. Портрет группы компаний Либхерр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.libherr.com/ru-RU/691.wfw>.
9. Rechnerlexikon. Die große Enzyklopädie des mechanischen Rechnens. Patenteaus Deutschland 1960 bis 1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rechnerlexikon.de/artikel/Patente_aus_Deutschland_1960_bis_1969.
10. Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland Band 1952–1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/StatistischesJahrbuch_AeltereAusgaben.html.
11. ТК 10 (Libherr) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://de.wikipedia.org/wiki/TK_10.

В статье рассматривается процесс восстановления тяжелой промышленности Германии после Второй мировой войны. Внимание уделяется таким аспектам проблемы, как политические факторы подъёма производства, технологическая основа возрождения промышленности, изменения в структуре управления и функционирования предприятий.

Ключевые слова: *тяжёлая промышленность, патент, добывающая отрасль, общий рынок.*

The article deals with the restoration process of heavy industry in Germany after World War II. The main focus is set on such aspects of a problem as political factors of production's rise, technological basics of industrial restoration, changes in the management's structure and enterprises' functioning.

Keywords: *heavy industry, patent, mining industry, common market.*